

porangi e haere nei ki te whakakiikii i nga tangata kia riihitia o ratou whenua, e utua katoatia ana era tangata; koia ahau i ki ai ki te whakaturia te Poari ka kore katoa atu ena raruraru, ka mutu atu ena tangata hei utunga, a ka mutu hoki te takoto mahikore o nga whenua. I runga i nga ture me nga tikanga e mana nei i naianei, mehemea he whenua toku e hiahia ana au hei rihi atu maku, me matua utu e au ena raruraru katoa—nga kai-whakamaori me era atu mea kua whakamaramatia atu nei e au—a mehemea e rua pea hereni te wariu o te eka o te whenua, ka riro te hereni kotahi o te eka hei utu i ena raruraru. Titiro hoki ki nga whenua ngaherehere: ki te riihitia e te Maori ki te Pakeha e rua pea kapa i te eka te moni e hoatu ki nga Maori, a hei te ngaherehere tino pai rawa tena e tae ki te hikipene i te eka te utu o te reti; a e tino mohio ana au mehemea kua riro i te Poari te whakahaere, ka tae pea ki te hereni i te eka mo aua whenua e riihitia nei mo te hikipene i naianei, a ka whiwhi nga Maori i tena hikipene e puritia atu nei i ratou i raro i nga tikanga e mana ana i naianei. A ko nga whenua e riihitia ana e nga Maori i naianei mo te 5s. i te eka, mehemea kua riro i te Poari te whakahaere tena e tae ki te 15s. mo te eka, no te mea katahi ka mohio tuturu nga tangata e hiahia ana ki te rihi whenua Maori kaore he huarahi ke atu e whiwhi ai ratou i aua whenua, engari ma te Poari anake e whakaae, no reira ka haere tonu ratou ki te Poari whakarite atu ai; ta te mea i runga i nga ture e mana nei i naianei, mehemea tera tetahi whenua Maori e ahei ana, a e hiahia ana e nga tangata nona, kia tukua ki te rihi, ki te tae mai he Pakeha ki tetahi o nga Maori no ratou tena whenua ki te whakahua i tana utu e whakaae ana ia ki te hoatu, a ki te kore taua Maori e whakaae ki taua moni, a kaore te Pakeha ra e whakaae ki te whakanuku ake i te utu, katahi ka ki atu te Pakeha ra, “Kaati, heoi taku mea utu ki a koe, ko tenei ka haere ahau ki a mea tangata whakarite atu ai,” a ka haere ki tetahi atu tangata o taua whenua e whakaaro ana ia tera e ngawari mai ki tana tikanga, a e whakaae mai ki tana utu iti. Engari, mehemea kua hoatu ki te Poari anake te mana whakahaere i nga rihi Maori, katahi ka rite tonu te tu o nga whenua Maori ki nga whenua e riihitia ana e te Pakeha ki te Pakeha ano. Ko te take tena e tino kaha nei ahau ki te ki atu ki nga Maori o te Tai Rawhiti me penei ta ratou whakaaro, notemea ko nga whenua Maori katoa puta noa i Niu Tireni e mate ana i raro i enei ture e mana nei, he kore no te Maori kaore e mohio ana ki te whakahaere tika i ana mea me ona whenua e ka waihotia atu ki a ia tena mana, ko te hoatutanga hoki o tena mana ki a ia tetahi o nga tino take e riro pohehe noa iho nei ona whenua me ona taonga i te tangata. E whakaae noa atu ana ahau kia mau tonu ki nga Maori te mana whakahaere i o ratou whenua mo runga mo nga mahi paamu, mahi taonga, hipi, kau, me era atu mea pera. Kaore he tikanga kia tangohia atu i a ratou tena mana e te Poari. Tetahi mea ano e tika ana kia mahia, ki taku mohio, koia tenei; ko nga whenua e puritia noatia ana, kaore e whakamahia ana e nga Maori, me whai mana te Poari ki te whakaputa kupu penei: ki te kore e whakamahia aua whenua i mua o te paunga o tetahi takiwa i ata whakaritea e te Poari, me tango e te Poari ki a ia te mana whakahaere o aua whenua; mana e whakamahi kia whai hua ai, hei painga ano mo nga Maori tera tikanga, ara, mo nga tangata mangere kaore nei e whakamahi ana i o ratou whenua. Tetahi mea e tino hiahia ana e nga Maori o te Tai Rawhiti, a he maha ano nga pitihana kua kokirihi e au ki te Whare mo runga i tenei take, ara, kia hoatu ki a ratou he tikanga ngawari e taea ai e ratou te nama moni hei whakamahi hei whakapai i o ratou whenua—kia kaua e waiho ko nga peeke anake me era atu ropu hei whakaputa moni nama ki a ratou, e utu nei ratou i te itareti nui i roto i enei ra. Mehemea ka paahitia he ture pena me taku e ki ake nei—me te uru ano ki roto te tino upoko o taku hiahia—ka tahi matou ka whakaae ki te tuku atu ki te Kawanatanga i te mana whakahaere o o matou whenua; ta te mea, kua mohio i naianei nga iwi Maori o te Tai Rawhiti, e he ana ta ratou mahara i nga tau kua pahemo ake nei e kaha ana ratou ki te whakahaere tika i a ratou tikanga me o ratou whenua. Kua tino kite kua tino mohio ratou e kore ratou e kaha ki te whakahaere i era tu mahi. Te mea mana e whakatuturu tena, me ki atu ahau kei waenganui o te kotahi miriona me te hawhe ahu atu pea ki te rua miriona nga eka whenua e toe ana ki nga Maori o te Tai Rawhiti i naianei: I tae pea ki te tekau miriona eka te huihuinga katoatanga o o ratou whenua i mua, a me ki kotahi pea miriona me te hawhe e toe ana ki a ratou i naianei. No ratou ano te he, na ratou ano i tuku i o ratou whenua kia pahuhu haere atu i o ratou ringaringa. Koia ahau i ki ake ai kua tino whakahaua mai ahau e nga iwi o te Tai Rawhiti maku e korero atu ki te Kawanatanga to ratou hiahia kia tukua atu o ratou whenua ki roto ki te ringa o te Kawanatanga mana e tiaki e whakatoe. Ko te tino mea nui e hiahia ana e nga Maori o te Tai Rawhiti, i runga atu i nga mea katoa, ko te mahi hoko whenua Maori me mutu rawa i naianei, a ake tonu atu, i runga i etahi tikanga mau rawa e kore rawa ai e taea e tetahi atu Kawanatanga a muri atu nei te whakakorikori, te whakatuwhera ano ranei i tena mahi hoko whenua. Ki te kore e penatia, kaati, heoi ta ratou kupu, kaore te Kawanatanga e whakaaro pono ana i te ora mo ratou, kaore e pai ana kia puta mai he tino ora ki a ratou. Na, mo te Poari, e ki ana etahi tangata, mehemea ka whakatungia tena Poari ka mate nga Maori, ka tangohia e taua Poari nga whenua a ka whakangaromia atu e ia. Kaati, ko nga iwi o te Tai Rawhiti e tino mohio ana kaore he take e wehi ai ratou kei he te whakahaere a te Poari; ta te mea ka roa haere nga wa ka taea noatia atu te whakatikatika o nga mea tena e kitea e tika ana kia whakatikaina mo runga mo nga mana me nga whakahaere ranei a te Poari. No reira ka hoki ano ahau ki taku kupu e whakapaua nei e au taku kaha katoa ki te ki atu ki tenei Komiti, heoi ano te mea tuatahi e tonoa ana e nga iwi o te Tai Rawhiti, kia whakamutua rawatia te hoko i nga whenua Maori. Kaati kua kiia kia mahia he Pire i tenei tau, taku hiahia me whakatuturu te whakaupokotanga o nga take nunui katoa o te Pire o tera tau, kei te kite marama ahau e whakaaro pono ana te Pirimia mo runga i tenei mea, kaore oku awangawanga ki te ki kaore kau ona hiahia ki te tinihanga ki te whakamate ranei i nga iwi Maori. Koia au e ki ake nei, e whakaae ana ahau kia mahia mai e te Kawanatanga he Pire mo nga takiwa e toru, e tu nei matou ko aku hoa mema Maori tokorua hei mema mo reira, i runga ano i nga huarahi kua oti nei e au te whakamarama atu ki te Komiti. Ki te pakeke tonu a Henare Kaihau me Maori anake nga mema o te Poari o tona takiwa, he aha te whakaaetia ai tana tono mo tona takiwa, ki te kiia me pera, a ki nga Maori